Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԹԻՒ 51 ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

ՀՌՈՎՄԻ

ՉԱՐԱՓԱՌ ԺՈՂՈՎՈՅՆ ԴԷՄ

ԱՋԴՈՒ ԲՈՂՈՔ ՄԸ

Անուանի Հ. Յակինթոս քահանայն բողոքոյ նամակ մը հրատարակած է պապին անսխալականութեան եւ ղայն ընդունող ու հաստատող ժողովին դէմ, զոր տիեզերական չճանչեր, և կառաջարկէ որ ճշմարտապէս տիեզերական եւ ազատ ժողով մը կազմուելով այս խնդիրը անոր որոշման յանձնուի։

Ս. Հաւատոյ նամակը։

« Ծանր խնդիր մը կներկայանայ այսօր ամեն կաթոլիկոյ։ Պապին անսխալականութեան որոշումը պարտաւո՞ր են ընդունելու թէ ոչ։ Անշուշտ հեղինակութիւնը մեր Եկեղեցւոյ սեւիսհական յատկութիւնն եւ մեր հաւատքը կառավարող սկզբունքն է։ Բայց ասոր համար պէտք է մեզ զանազանել առ երևութի հմլինակութիւնն իրական հեղինակութենէն, կոյր հպատակութիւնը բանաւոր եւ խոհուն հըպատակութենէ։

« Արդ, խնդիրը կրնայ այսպէս ճըշդուիլ, Վատիկանի ժողովին հեղինակութիւնն օրինաւո՞ր է. կամ, ուրիշ

բառերով, այդ ժողովը տիեզերական ժողովի մը էական յատկութիւններն ունի՞։

«Յանկութիւններուն առաջինն է ազատութիւն։ Արդ, որչափ որ ժողովին ներքին գործողութիւնը գաղտնութեան մէջ թաղել ուզուեցաւ, որպէս թէ Աւետարանին մէջ չիշուած այն գործոց կարգէն եղած ըլլար, որք խաւարի հետ բնական յարակցութիւն ունին, եւ պատուիրէ վախնալ նոյն համար լոյսէ կվախչին, բայց եւ այնպէս լոյսն արդէն ծագեցաւ, եւ առաւել եւս պիտի պայծառանայ։

«Արդէն յայտնի են այն կրկին կրկին բազքները, որ կաթոլիկութեան ամենէն երեւելի եւ լուսամիտ եպիսկոպոսներն ընդրին, եւ այն նոր նամակը, որով իրենց բացատական քուէն պիտի բռնելով, այն անպատիւ պատերազմի դաշտէն ետ քաշուելնուն պատճառը ծանուցին։ Աչխարհ չկրնար այլ եւս չդիտնալ թէ ո՛րչափ հատարակ ու թերեւս կերպով հաւատոյ մեծ չահերն յուզուեցան այնպիսի մեծագոյն մասէ մը, որոյ ոչ խաբեպատիր եւ կեղծ կազմութիւնը, ոչ ալ յանդուգն ճըշդութիւնը կրնար ներուիլ նախնի տիեզերական ժողովոց մէջ։

«Ժողովի մը տիեզերականութեան մեկ ուրիշ կարեւոր պայմանն ալ այս է որ ընդհանուր եկեղեցիէն իրրեւ տիեզերական պետք է ընդունուի։ Քանի որում մի եղերական ժողովի պաշտօնը հաւատոյ նոր հաւատալիքներ կամ վարդապետութիւններ տալ չէ, այլ նախնի հաւատալիքներն հաստատել կամ մեկնել է։ Եպիսկոպոսներն ամեն բան նէ առաջ իրենց հարազատութիւնը եկեղեցւոյն եւ տիեզերական եկեղեցւոյ առանձական եւ պատմական հաւատոյն վկայներն են, եւ իրենց դատաւորական կան վճիռը կանխաւ այս վկայութեան ընութեամբը սահմանաւորուած ըլլալով, ի՛ւկզբանէ ամեն տեղ եւ միշտ իրրեւ յայտնեալ ճշմարտութիւն հաւատացուած ճշմարտութեանց վրայ միայն կրնայ գործածուիլ։ Ուստի երբոր իրենց այս իշխանութենէն անդին անցնին, եկեղեցին անոնց կատարած կամահաճ գործին մէջ չկրնար իր հաւատացքը ճանչնել, եւ ժողովը առանց հեղինակութեան կ՚ընար։

«Այս տեսակ իրողութեանց օրինակներ պակաս չեն, եւ մեկը միայն յիշելու համար, պատմութիւնն արձանագրած է Սեվիլիոյ եւ Բիմինիի առնուններն եւ այն դրեթէ ընդհանուր դատապարտութիւնը, որուն մէջ, Ս. Հերոնիմոսի լեզուվը խօսելով, աչխարհ հեծեց եւ զարմացաւ Արիոսեան ըլլալուն վրայ, վասնզի հիմայ ալ անկէ վատը չէ, եւ եթէ պէտք է հաւատալ ժողովին ամենէն նշանաւոր եպիսկոպոսներէն մեկուն՝ Մօնտինեօր բէնեդիքի խօսքին, եկեղեցին ասոր նման մեծ վտանգ մը տեսած չունէր։

«Այսպիսի վայրկեաններու մէջ ամենէն յետին քրիստոնէին իրաւունքն է ձայնը բարձրացնել իրրեւ ամենուն հաւատքին պաշտպանութեանը համար։ Իսկ ես ներքին տխրութեամբ կզգամ այս պարտքը կատարելու, եւ ինչպէս մարգարէն կըսէ, հոգիս ազատելու։

«Ուստի կըսեմ քեմ պատճին կարծեցեալ անսխալականութեան վարդապետութեան գէմ, ինչ կերպով որ պարունակուած է Հռոմի ժողովին դատաստագրին մէջ։ Որովհետեւ կաթոլիկ եմ եւ կաթոլիկ մնալ կուզեմ, չեմ յանձն առնուր ընդունիլ հաւատացողոց վրայ իրրեւ հաւատոյ մաս պարտք դրուած վարդապետութիւն մը՝ որ նախ

նի եկեղեցւոյն անծանօթ է, և այսօր ալ բազմաթիւ մեծամեծ աստուածա-բաններէ չընդունուիր, եւ եկեղեցւոյ սահմանադրութեան եւ անոր հաստատոյ անփոփոխելի կանոնին ոչ թէ հակառակ բացատրութիւն՝ այլ արմատական փոփոխութիւն մը կպարունակէ։

« Որովհետեւ քրիստոնեայ եմ և քրիստոնեայ մնալ կուզեմ, բոլոր սրբոտութիւս կըողոքեմ այն դրդիչ Աստուածային պատիւներուն դէմ՝ որք մարդու մը կորուսին, և մեր հաւատոյն ու պաշտամունքը կնեղկայացուին՝ երբեւ իր անձին վրայ մեծցուցած, սիրական լեսանութիւն՝ որ հակառակ է Աւետարանի հոգւոյն՝ որուն պաշտօնեայն է, և անսխալականութիւն՝ որ չկրնար երբէք պատշաճիլ այն կաւին յորմէ բազադրուած է ինքն ալ մեղ պէս։ Պիոս Թ-ի ամէնէն նշանաւոր նախորդներէն մէկը Ս. Գրիգոր Մեծ Պապն՝ իրեն ընծայուած « Տիեզերական Պիսկոպոս » Տիտղոսը կմերժէր երբեւ նշան նեղութեան։ Ի՞նչ պիտի ըսէր եթէ « անսխալ քահանայապետ » Տիտղոսը տային իրեն։

« Անցեալ տարի սեպ. 20 ին հեռեւալ տողերը գրած էի դումարուելիք ընդհանրական ժողովին վրայ։

« Եթէ՝ եղած կասկածները՝ որոց չեմ ուզեր մանաւանդ ըլլալ, իրականութիւն դառնան, եթէ այդ մեծամասն ժողովն իր որոշմանց մէջ ազատութիւն չունենայ, ինչպէս որ արդէն իր պատրաստութեանը մէջ չունի, եթէ մեկ լսօսքով, սիեզերական ժողով մը էական յատկութիւններէն զուրկ ըլլայ, պիտի դոչեմ առ Աստուած և առ մարդիկ, որ ճշմարտապէս հոգւով սրբով և ոչ կողմնակցական հոգւով գումարուած ուրիշ սիեզերական ժողով մը պահանջէն, որ իսկապէս սիեզերական եկեղեցին ներկայացունէ և ոչ մեկ մասին լռութիւնը և միւս մասին ճնշումը։ »

« Այսօր ալ նոյն աղաղակը կարձակեմ, և ճշմարտապէս աղատ և սիեզերական ժողովին կըողոքեմ։

« Եւ՝ լսվեր քան զամենայն, այսօր ալ դարձեալ Աստուծոյ կըողոքեմ։ Մարդկէ անկարող եղան ճշմարտութիւնն ու արդարութիւնը յաղթող ընելու, ահա Աստուած կընէ որ իր գործն առնու ու դատէ։ Ընդհանրական ժողովը, որ լուսոյ և խաղաղութեան գործ մը պէտք էր ըլլալ խաւարը թանձրացուց և կրօնական աշխարհին մէջ նոր դժուարութիւն յարոյց։ Պատերազմն ալ ընկերական աշխարհին մէջ երբեւ ահեղ արձականք կպատասխանէ պնոր։

« Պատերազմն Աստուծոյ պատուհաս մ՚է, բայց պատիժը տուած ժամանակ չի՛ կրնար դեղն ալ պատրաստել։ Հին չենքն աւրած ժամանակ չի՛ կրնար երկիրը պատրաստել, ուր եկեղեցւոյ երկնաւոր վեհայն նոր Երուսաղէմը կառուցանէ։ »

Եպ՚ոյ ՅԱԿԻՆԹՈՍ

Փարիզ 30 յուլիս 1870։ (Մ՚՚Է՚՚)

Հ։ Յակինթոս քահանայն այս արդար եւ սրտաշարժ բողոքը, ըստ ամենայնի, Հռոմի հերձուածողական եկեղեցւոյն հետ մասնակցութիւն չունեցող հասորէն կհամուիկ եւ ճշմարիտ եկեղեցւոյն լիասաղ ունի արդիւնաւոր՝ եւ եկեղեցւոյ հիմը խախտող սիեզերական կոչուած դայթակղութեան ժողովոյն և անոր հրատարակած անսխալութեան դէմ։

Կրօնքը թանկագին ժառանգութիւն մ՚է Աստուծմէ մեր նախնիքներուն, և անոնցմէ մեր ձեռքը հասած. այսօր մեղի կպատկանի այս ժա-

ռանգութեան անկորուստ պահպանութիւնը։ Մովսէս, Յեսու և Աստուածոյ ժողովրդեան միւս առաջնորդները՝ նախանձու կպահպանէին կրօնքին աւանդը։ Աբրահամայ Աստուծոյն անունով կքաջալերէին և կմխիթարէին իսրայէլացիները կռապաշտութեան դէմ կռուելու պատերազմին մէջ։ Ս. Յակոբեան հայրապետը հին օրինաց այս նախանձայոյզ նահատակներուն վրայ խօսելով՝ կըսէր. « Մինչ անոնց Աստուածը՝ Աստուած Աբրահամու ըլլալուն համար քանի մեր Աստուածը աւելի բա՞ն մը ունէր. և կամ անոնց կրօնքը՝ երէկոյ հարց կրօնքն ըլլալուն համար մեր կրօնքէն աւելի՞ սուրբ էր. Քա՛ւ լիցի, կպատասխանէ, այլ ղի իրենց հարց Աստուծոյն անունը աւելի կդրգռեր անոնց հաւատքին ամենէն նուրբ թելերը։

Այս օրինակիս ընդհակառակ նմանութեամբ. Հռովմի եպիսկոպոս մը իր անհատական ամբարտաւանութիւնը և կեղեցւոյն հաւատքի մասն ընել կուզէ եւ դարերէ՛ի վեր չարունակ կճգնի, մենք ինչո՞ւ չենք վառուիր ճըշմարիտ հաւատքին դէմ ըարուած այս դժոխական որոգայթին դէմ։ Նա Պետրոսի հաւատքին վրայ հիմնեալ եկեղեցւոյն անշարժութեան վրայ՝ Քրիստոսէ չնոր. հուած օրհնութիւնը, այն է Դրան ԹԸ ժոխոց չեռ մ՛ յաղթահարեսցեն վճիռը՝ պետրոսի անձին եւ նուաւ իր վրայ բերելով՝ ամէն չանք եւ ճգնութիւն կընէ, եւ ամէն իր դէմ եղած վիճաբանութիւնները դժոխոց դրանէ կհամարի եւ չըլ-

լքանիր, մենք ինչո՞ւ ցոյց չտանք՝ թէ յաղթահարելի է թէ՛ ինք եւ թէ այդ իր բռնաբռնօսեալ վարդապետութիւնը կամ յերիւրածոյ հաւատքը միաձայն վկայութեամբ եկեղեցւոյն։ Մինչ նա աւելի համարձակ է իր կարծիքին, քան մենք մեր կաթուղիկէ հաւատքին. մի թէ պակաս մոլորութի՞ւն է այդ քան անցեալ ժամանակի մոլորութիւնները՝ որոնց դէմ կղինուորէր բովանդակ եկեղեցին։

Այսօր մեզի և մեր զարուն՝ երէկ լուռ կենանք պապական Ընտանեաց թիւն ըստած դաւանութեան դէմ, զոր ՚ի Հռովմ ժողովուած ինքնագումար եպիսկոպոսները հրատարակեցին։ Հայք Յակինթոսի պէս ամէն անհատ իրաւունք ունի դուշերու և հայրենի հաւատոյ նախանձով բողոքելու այդ մոլորութեան դէմ, մինչև որ խորհուրդ տան։

Թող դլխաւորապէս, աւելի պարտք է արևելեան եկեղեցւոյն ընդհանուր եպիսկոպոսութեան՝ անտարբեր չմնալ. վասնզի ծանր պատասխանատուութիւն կբերէ իր վրայ. մէկ մը՝ որ մոլորեալ մը, Հռովմի եկեղեցին, չզդուշացուներ. երկրորդ՝ որ եկեղեցւոյն ճշմարիտխոստովանութիւնը ծածկելով՝ թոյլ կուտայ հայր Յակինթոսի պէս թէ արևմտեան և թէ արևելեան անհատներուն ուրոյն ուրոյն բողոքել, կարծիք կամ վարդապետութիւններ հանել, և անձնահաճար ենթադրութիւններու ներքև կաթուղիկէ և ողջամիտ հաւատքը չարչարել։

ԴՐԻԴՈՐ ՄԵԾ ՊԱՊԻՆ

ՆՇԱՆԱՒՈՐ ՄԷԿ ՆԱՄԱԿ

Հայր Յակինթոսի նամակին մէջ յիշուած կտորին վրայ, յորում ըսած էր՝ թէ «Պիոս Թ. ի ամենէն նշանաւոր նախորդներէն մէկը՝ Ս. Դրիդոր մեծ Պապը՝ իրեն ընծայուած պէնէդիկտեան եկեղեցոյ տիտղոսը կմերժէր իբրեւ նշան նսեմութեան։ Ինչ պիտի ըսէր՝ եթէ Անոխակալ Քահանայապետ տիտղոսը տայիս», կվայլէ՝ որ նոյն պապին մէկ ուրիշ նամակին ամբողջ հրատարակեմք։

Վեցերորդ դարուն վերջերը Կ. Պոլսոյ պատրիարք Յովհաննէս Պահեցողին՝ որ յաջորդեց Եւտիքէսի ժամանակ, եւ Դրիդոր մեծ պապին մէջ վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան պէնէդիկտեան տիտղոսի վրայ։

Արդէն Քաղկեդոնի ժողովին մէջ Հռոմի եպիսկոպոսին պէնէդիկտեան պատուանունը որուած էր առանց կրօնական նշանակութեան եւ լոկ ի պատիւ. նոյն իմաստով ալ Փելիքս պապն իր աթոռոյն կոնսուլին անունը տուած էր. արեւելքցիներէն խիստ քիչեր ալ Ազապետոս պապին պէնէդիկտեան պատրիարք անունը կշռայլէին։ Ի հարկէ արեւմտեան եպիսկոպոսներու այս աչքթաղութիւնը կոստանդնուպոլսոյ Յոյն պատրիարքներուն ալ աչքը պիտի բանար։ Կոստանդնուպոլիս նստող կայսերք, իրենց մեծանիստ քաղաքը Նոր Հռոմ անուանելու հետ՝ կուզէին որ նոյն քաղքի հայրապետք ալ նոր եւ աւելի իշխանութեան մը առանձնաշնորհութիւնը վայելեն։ Մօրիկ կայսրը Յովհաննէս Պահեցողը պէնէդիկտեան պապրիարք անուանեց։

Պելագիոս Բ. պապը, եւ յետոյ անոր յաջորդ մեծն Դրիդոր, բողոքեցին այս տիտղոսին դէմ։ Դրիդոր այն առթեն նշանաւոր նամակ մը գրեց՝ որով կդատապարտէր սաստկութեամբ այնպիսի տիտղոսներով յոխորտացողները։

Գրիդոր իւր եպիսկոպոսութեան առաջին տարին ընտանի կապակցութեան թուղթ գրեց առ Յովհաննէս՝ Կ. պօլսոյ, Եւլոգիոս՝ Աղեքսանդրեայ, Գրիգոր՝ Անտիոքայ, Յովհաննէս՝ Երուսաղէմի պատրիարքները եւ Անաստաս Անտիոքայ նախկին պատրիարք իւր բարեկամը։ Եթէ մեծն Գրիգոր ինքզինք գլուխ եկեղեցւոյ եւ ծայրագոյն իշխան եպիսկոպոսաց ճանչնար յատուկապէս էր ոչ, իրրեւ առ իւր հպատակները պիտի գրէր, և իւր գերագունութեան գոնէ նշան մը պիտի յուշերներ։ Սակայն ընդհակառակն է գլխովին։ Եպէսպոսութիւնն իրաւանց վրայ երկար կը խօսի, եւ իւր վրայ երբեք չեւհիսանքներ առանձին եւ տարբեր էապէս մը։ Մանաւորապէս եպիսկոպոսի մը պարտուց վրայ կխօսի, չկամենալով՝ որ եպիսկոպոս մը արտաքին կամ աշխարհական հոգերով զբաղի, եւ կը վերջացնէ նամակին՝ իւր հաւատքին խօստովանութիւնը ներկայացնելով, որպէսզի ապահովցնէ՝ թէ ինք ալ միւս պատրիարքաց, եւ անոնցմով՝ բովանդակ եկեղեցւոյն ուղղափառ հաւատքին հաստատուն է։

Մեծ Գրիդոր պապը, յաստուա-

ծայրն իրաւանց դերագոյնութիւն մը չունենալուն վրայ , այն չըլլարերական նամակովը բացէն կխօսի , որուն վրայ Անդրյալեռնեայք ծաղրելի բանդագուշանքներ կըլնեն : Ձեզ գիտեր՝ թէ ի՛նչ կրնան ըսել այս հետեւեալ նամակին համար :

Գլխիդ առ Յովհաննէս , եպիսկոպոս կոստանդնուպօլսոյ :

Գիտակ Ձեր եղբայրութիւնը՝ թէ որչափ խաղաղութիւն եւ միաբանութիւն կարիքեր եկեղեցւոյ մէջ՝ յորմէ հետէ՛ի բարձրագոյնս քահանայութիւն վերամբարձաք : Հիմայ չեմ գիտեր՝ թէ ինչո՞ւ հպարտութեան ախտով բռնուած՝ այնպիսի տիտղոս մը ձեռք անցունել կուզէք , որ կրնայ դայթակղութիւն դնել բոլոր եղբարց մտքին մէջ : Զարմացած եմ , մանաւանդ անոր համար՝ որ արդէն եպիսկոպոսութենէ անդամխուսափելով՝ երեսնիդ պահեցիք : Սակայն այսօր անպատեհ տիտղոս մը առնուլ կուզէք , որով կերեւի՝ թէ հպարտ բաղձանքներ կանուխէն ալ ձեր սրտին վրայ՛ի դաղտնիս ուժով կտիրէին :

Դուք որ կըսէիք՝ թէ անարժան եմ եպիսկոպոսութեան , հիմայ՝ եպիսկոպոս ըլլալնուազ պէս՝ եղբայրներդ արհամարհելով դառնութեամբ մի միայն ձեղի կսեպհականեք եպիսկոպոսի տիտղոսը :

Բարեյիշատակ յայորդս , Պեղագիոս , ծանր դիտողութիւններ գրած էր առ Ձեզ Սրբութիւնը այս նիւթոյն վրայ : Ա.յդ հպարտ և ամբարտաւան տիտղոսը գործածելնուդ համար Ձեր դումարած ժողովին 'գործերը՝ որ՛ի պատճառս մեր եպիսկոպոսակից եղբայր Գրիգորին՝ մերժեց , և կայսերական պալատը , ըստ սովորութեան , ղկուած գեսպան սարկաւագապետին ալ ձեղի հետ հաղորդակցիլն արգիլեց : Պեղագիոսի մահուանէն յետոյ , արտաքոյ իմ արժանեացս , ի տեսչութիւն եկեղեցւոյ* ամբառնալով , հոգ ունեցայ Ձեր եղբայրութիւնը յորդորել՝ և հրաժարեցունել սիրով այդպիսի ամբարտաւանութենէ ոչ գրով՝ այլ կենդանի ձայնիս , առաջ իմ սովորական դեսպաններովս** և յետոյ մեր հասարակաց որդի Սաբինիանոս սարկաւագի միջնորդութեամբ : Սաբինիանոսի պատուիրեցի՝ որ Ձեզի հետ չհաղորդակցի՝ եթէ իմ խնդրուածոյս համեմատ չչափաւորէք դուք զձեզ , որպէս զի Ձեր սրբութիւնը ամչցունեմ՝ ձեր հրապարտութեան ամօթովը , և ապահաստնական չափիշներով , եթէ Ձեր ամբիծովը չկարծրիմ ղդուշացունել զձեզ այդ պիղծ և դարշելի ամբարտաւանութենէն :

Ինչպէս որ սովորութիւն է , սաստիկ յանդիմանութենէ առաջ պէտք է մեզ մով վերքը չփել : Կաղաչեմ , կպաղատիմ , կխնդրեմ ամենայն քաղցրութեամբ , մըղրական տիտղոս մը ձեղի ընծայել ուզող չորքորթներէն մի՛ բռնուիք , սատանի անմիտ և հպարտ տիտղոս մը ձեղի սատրոգելիք ընելու մի՛ ղիջանիք : Ապաքէն կուլամ՛ի խորոց սրտէ , և իմ մեղքերս պատճառ պիտի բռնեմ՝ եթէ չկրնամ հաճեցունել ղբայրս՛ի խոնարհութիւն , որ յեպիսկո-

---

*Ըստ մեծին Գրիգորի , ամէն եպիսկոպոս մասն ունի եկեղեցւոյն տեսչութեանը մէջ , բայց հեղինակութիւնը Պապիսկոպոսութեան մէջ կըզօրանգակի :

**Հռոմի եպիսկոպոսները Կ . Պօլսոյ արքունիքը դեսպաններ կուներկայէին՝ յորմէ հետէ կայսերք կինաէին հոն :

պոսական իշխանութիւն բարձրացաւ այլոց հոգիները՝ ի խոնարհութիւն առաջնորդելոյ, բայց ինք այլոց ճշմարտութիւն սորվեցնելու պարտք ունէր նայով հանդերձ ինքզինք ճշմարտութեան՝ ի բաց կընդոստուցանէ, և իմ թախանձադին պաղատանացս հակառակ կվարուի։

Մաքրընդ բերէ՛ք անդամ մը, կաղաչեմ, յիշեցէ՛ք, որ այդ տեսակ յանդուգն ամբարտաւանութիւն մը՝ համօրէն եկեղեցւոյ խաղաղութիւնը վրդոված է, եւ թշնամի դարձած է գաւք՝ հաւատակեաց ամենուս պատճառ ընդհէն։ Որչափ առաւելուք այս չնորհքին մէջ՝ նոյնչափ պէտք է խոնարհ ըլլաք. այն չափ աւելի մեծ կըլլաք՝ որչափ այդ այլանդակ եւ ամբարտաւան ախտէն դղուիք։ Այնչափ աւելի հարուստ կըլլաք՝ որչափ դժուշանաք կորզուելէ եղբայրներդ։ Վասն որոյ, ամենասիրելի եղբա՛յր, սիրեցէ՛ք խոնարհութիւնը յամենայն սրտէ, առով եղբարց մէջ միաբանութիւնը կտիրէ, և Տ. Ոգւոյն կպահպանէ ընդհանուր ժողովը եկեղեցւոյ մէջ։

Երբ Պօղոս առաքեալը հաւատացեալ ոմանց համար լսեց՝ թէ կըսեն. Ես Պօղոսեան եմ, եւ միւսն՝ եթէ ես Ապողոսեան, եւ միւսն՝ եթէ ես Կեփայեան. Տիրոջ մարմնոյն այս պատառումնը վրայ սարսափելով՝ կաղաղակէր. Միթէ Պօղո՞ս ի խաչ եղեալ էր վասն ձեր, կամ յանուն Պօղոսի՞ մկրտեցաք։

Եթէ Պօղոս չէր ուզեր՝ որ Քրիստոսէ ի զատ ուրիշ մասնաւոր դլուխ ներու կապուին Տիրոջ մարմնոյն անդամները՝ թէ եւ այն գլուխները առաքեալներ էին, դուք ինչ պիտի ընէք Քրիստոսի, որ ընդհանուր եկեղեցւոյն Գլուխն է, ինչ պիտի ընէք ի վերջին դատաստանին, դուք՝ որ պնեղբայեան ախտովս՝ գլուխ ըլլալ կուզէք բոլոր անոր անդամներուն։ Ո՛չ ապաքէն այդ մոլորական եւ սուտ տիտղոսով կնմանիք դուք անոր՝ որ իւր ընկերը հրեշտակաց դասընդերը արհամարհելով՝ ժպրհեցաւ ելանել ի կատար բարձրութեան և՛ի վերոյ քան զամենայն իշխանութիւն եւ տիրել՝ ի վերայ միւսոց, ըսելով. « Ելից յերկինս, ի վերոյ քան զամենայն աստեղս երկնից արկից զաթոռ իմ. նստայց՝ ի լերինն բարձու, ի վերայ լերանց բարձանցն Հիւսիսոյ, ելից՝ ի վեր քան զամպս, եղէց նմանող Բարձրելոյն »։

Ի՞նչ են եղբայրներդ, ընդհանուր եկեղեցւոյ բոլոր եպիսկոպոսները, ո՛չ ապաքէն աստեղք երկնից, որոնց վարքը եւ վարդապետութիւնքը իբրեւ աստեղք՝ ի դիշերի, կփայլեն՝ ի մէջ մեղայ եւ մոլորութեանց մարդկան։ Երբոր դուք ամբարտաւան պատուանունով անոնցմէ վեր բարձրանալ կուզէք, և զանոնք նուաստացունել առ Ջերովբայիութեամբ, ի՞նչ ըսած կըլլաս, ո՛չ ապաքէն այս խօսքերը. Ելից յերկինս, ի վերոյ քան զաստեղս երկնից արկից զաթոռ իմ։ Ո՛չ ապաքէն եպիսկոպոսները ամպեր են՝ որ վարդապետութեան անձրեւը կցօղեն, եւ առաքինի գործոց լուսով կփայլին. ձեր եղբայրութիւնը զանոնք արհամարհելով, եւ անոնց վրայ բարձր իշխանութեամբ մը հպարտանալով՝ ո՛չ ապաքէն հին թշնամւոյն այս խօսքը ըսած եղաւ. Ելից՝ ի վեր քան զամպս։

Ես, երբ արտասուօք կնայիմ այս ամենուն վրայ, Աստուծոյ գաղտնի դատաստանէն կզարհուրիմ, արտասուքներս հեղեղի պէս կվազեն, հեծութիւնները սրտիս ամանէն կթափին, թէ ինչո՞ւ Տէր Յովհաննէս, երբեմն սուրբ, ժուժկալ եւ խոնարհ մարդը իւր մօտակայից շողոքորթութիւններ

ջէն բռնուելով հպարտութեան վինչև այն աստիճանը բարձրացաւ , և ինչո՞ւ այլանդակ պատուանունով մը յանդգնեցաւ նմանիլ Աստուծոյ նմանիլ ուզելով՝ ստուածային նմանութեան չնորհքը կորնչուց . ճշմարիտ երջանկութիւնը ձեռքէ հանեց՝ սուտ փառքի ետևէ վազելով : Պետրոս Ալաքեցոյ դլխաւորը եւ ընդհանրական սուրբ եկեղեցւոյն անդամը , Պօղոս, Անդրեաս և Յովհաննէս ո՞չ ապաքէն թէև և առանձին ժողովուրդներու դլուխներ՝ այլ սակայն ամէնքն ալ անդամ էին ընդ մէնջ Տէրոջ : Մէկ լուսքով, նախ քան զբէնս սուրբերը , ընդ օրէնս սուրբերը եւ ընդ շնորհս սուրբերը ամէնքն ալ միահամուռ Տիրոջ մարմինը չե՞ն բաղկացուներ , Ամէնքն ալ եկեղեցւոյ անդամները չե՞ն , եւ ո՞րն էր որ պէղէբական կոչուիլ ուզեց : Փառաբեցէ՛ք մէկ անդամ եւս զղայէ՛ք՝ թէ այդպիսի սուրբ մը դուք ձեզի յարմարցուցանել՝ ո՛րչափ միջոցաւորոյ ամբաստանութիւն ունեցած կըլլաք :

Ձեր եղբայրութիւնը դիտէ, որ Քաղկեդոնի ժողովը՝ միայն պատիւ մը ըլալու համար , իմ ծառայած առաքելական աթոռոյս պէղէբական տուաւ : Սակայն իմ յաջորդներէս մէկին ալ չուզեց որ այս անունը իրեն տրուի . այս հպարտ անունը չուզեց՝ որ իրեն տուրբ մը ընդունիլ ըլլայ , վախնալով որ՝ եպիսկոպոսական առաքելութեան մէջ այս մասնական պատիւը ընդունած առեն՝ մի՛ դուցէ միւս եղբայրները դուրս ձգուին . . . Տերը՝ իւր տակաւին ակար սկսած ունեցած աշակերտները՝ի խոնարհութիւն յօժարեցնելոյ համար , ըսաւ : Որ կամիցի՝ի ձէնջ մեծ լինել , եղիցի ամենեցուն պաշտօնեայ : Սիրելի յայտնի կիմացնենք մեզ՝ թէ այն է իրապես բարձր՝ որ խոնարհ է սրտով . Մի՛ , չըլլայ ան մարդոց կարդէն՝ որ Սինակոսի մէջ առաջին տեղերը կնստէին, հրապարակի մէջ նախադասութիւնը կխնդրէին, եւ Ռաբբի կոչուիլ կուզէին : Ապաքէն, ըսաւ Տէրը իւր աշակերտներուն . Մի՛ դուք կոչէք վարդապետ , դի մի է ձեր ուսուցիչ , եւ ամենեքեան դուք՝ եղբարք էք : Եւ Հայր՝ մի՛ կոչէք ձեզ յերկրի . դի ձեր մի է Հայր՝ որ յերկինքն է :

Գալիք ահագին դատաստանին , սիրելի եղբայր , լո՞նչ սիտի ըսէք , որ ոչ միայն հայր կուզէք կոչուիլ ալ և աշխարհի ընդհանրական հայր : Զգուշացի՛ր վատ հրապոյրներէ , հեռացի՛ր դայթակղութեան խորհրդէն : Հարկ է գալ դայթակղութեան , բայց վայ մարդոյն այնմիկ՝ յոր ձեռն դայցէ դայթակղութիւն: Ձեր ընդունայնամիտ եւ հպարտական պատուանունին համար եկեղեցին պատրաստ է , եւ բոլոր եղբարց սրտերը դայթակղած են :

. . . Մէկ երկու անգամ իմ դէսպաններուս ձեռքով եւ խոնարհ խօսքերով չանացի ընդհանուր Եկեղեցւոյ պէտ հանուած դայթակղութիւնը կամ մեղքը բառնալ , այսօր ալ ես ինքնին կգրեմ: Խոնարհութեան իմ վրաս դրած ամէն պարտքերը կատարեցի : Եթէ փոխանակ ձեր ուղղութիւնը ձեռք բերելու նախատինք ընդունիմ , ալ ուրիշ բան չմնար ինձի , բայց եթէ Եկեղեցւոյն բողոքել » :

Մեծ Գրիգոր պապին այս նամակին մէջ սա հետևեալ խմաստները կըբովանդակին ,

Նախ , եկեղեցական հեղինակութիւնը (Անսխալութիւնը) եպիսկոպոսին ընծան չէ կըտվանդակի , եւ ոչ թէ այս կամ այն եպիսկոպոսին անձին մէջ :

Երկրորդ , կոստանդնուպոլսոյ Յովհաննէս պատրիարքին պէնէթիկեան տիտղոս գործածելուն դէմ՝ ոչ թէ նոր յաղոցն՝ այլ բովանդակ Եկեղեցւոյն համար կը բողոքէ ։

Չորրորդ , Տէկէրիկեան եպիսկոպոսի սիտղոսը Աստուածոյհօսքին հակառակ, հպարտական եւ չար է ։

Հինգերորդ , որ եւ է եպիսկոպոս՝ որչափ ալ եկեղեցական բարձր նուիրապետութեան մը կարգին հասնի չկրնար տիեզերական հեղինակութիւն ձեռք անցուցանել՝ առանց համաձայնութեան Եպիսկոպոսութեան աստուածատուրքն ալ չնորհքը յափշտակելու ։

Բաղդատեէ՝ ընթերցող , Պիոս Թրդի եւ մեծին Գրիգորի հոգիներուն տարբերութիւնը ։ Եւ յիշէ՝ թէ եսայեայ մարգարէութեան մէջ անկեալ հրեշտակաց դնդին համար ըսածները , եթէ Յովհաննէս Պատրիարքին կ՚յարմարի միայն պէնէթիկեան տիտղոսը գործածելուն համար , ի՞նչ պիտի ըսենք հապա այսօր Պիոսին՝ որ ինքզինք Աներեսել կհրատարակէ ։

ՀԱԿԱՍՕՒԹԻՒՆ ՄԸ

Լրագիրներէ լսացանք՝ թէ Հ. Եդուարդ Հիւրմիւզեանը Հռովմի չատրաստուած և պատգամաւոր ժողովոյն անվաստութեան դատանութիւնը չէ ստորագրեր ։

Այս համբաւը , զոր կսիրեմք ըսպոդ ըլլալ , առնելով զարմացանք՝ թէ ինչո՞ւ եւ ինչպէս չէ ընդուներ ։ Յայտնի կկենայ Հ , Եդուարդայ Աստուածաբանութիւնը , որ առաջին հատորոյ չորրորդ ճառին երկ յօդուածով՝ Հռովմի պապին ամբոխներէն եւած վճիռներուն անսխալականութեան վրայ անդրադառնալով աստուածաբանիկ վարդապետութիւնը համառօտած է ։

Ով կրնար մտածել՝ այն Աստուածաբանութիւնը կարդալէ յետոյ՝ թէ այն գրուածոյն հեղինակն եւ վերնիկեցի հռովմէական միաբանութեան նշանաւոր մէկ Աստուածաբանը այս ժողովոյն մէջ պիտի կարենար մեղ ցոյց տալ՝ թէ իրենք , (վենեակեանք) կրօնի բնազանցութեան կամ ճշմարտութեան մէջ հակասութիւն պատահելը կխոստովանին ։ կամ աւելի բայայայտը ըլլալով , ով կրնար հաւատալ՝ թէ երբեմն՝ Քահանայապետին Հռովմայ , պնոյ եւ չէ ընդուներ եկեղեցւոյ , անկ են նոյն չէր Աներեսելիան , որով ճոխանայ եկեղեցի՝ ըսողը ընդհակառակն պիտի ըսէ ։ Քահանայապետին Հռովմայ , պնոյ եւ գրուած եկեղեցւոյ , են անկ նոյն ձիրք անսխալութեան՝ որով կորճանի եկեղեցին ։

Եթէ ստոյգ է՝ թէ Հ. Եդուարդ չատրադրեց անսխալութիւնը , հարկաւորապէս այս վերոյդրեալ հակասութիւնը մտցուց իւր վարդապետութեանը կամ կարծիքին մէջ , որ ըսել է արեւելեան եւ արեւմտեան եկեղեցւոյ պատակտման սկիզբը Հռովմի եկեղեցին ծնունդ առած , թշնամութիւնը անկէ դուրսացած , և եկեղեցին անկէ հալածուած ըլլալը ընդունեց ։ ո՞

բովհետև երբեմն հաստատեց անսխա-
լութիւնը՝ հարկաւոր հիմն կամ պատ-
ճառ դնելով՝ պապին ընդհանուր եկե-
ղեցւոյ գլուխ ըլլալը, այսօր չկրնար մեր-
ժել անսխալութիւնը, առանց հերքած
ըլլալու նաև գլխաւորութիւնը։ Եկե-
ղեցւոյն ծնող-ինքը պապին ընդհանուր
եկեղեցւոյ գլուխ եւ հետևապէս անսխալ
ըլլալէն կախումն ունենալը ընդունեց,
այսօր ընդհակառակն ընդունելով՝ այն
հաստատած եղաւ՝ թէ պապերուն գլու-
խը, անսխալ ևայլն ըլլալները եկեղե-
ցւոյն անչափացուցին, ապերացուցին, ապէռա-
ցուցին։

Մեկ խօսքով՝ ինչ որ արևելեան
վարդապետ մը կըսէ եւ կսղնդէ Հռով-
մի համար՝ այսուհետև Հ. Եպուարդն
ալ սիտի ըսէ և պնդէ, թէ չէ՝ Հակառա-
ընկնի՝ Հակառակին ճամբայները իրեն
կորովամտութեան պատիւ չեն բերեր։

Մեկ բան մը կմնայ՝ որ կրնայ չըս-
տորագրելը արդարացուցանել առանց հա-
կասութեան, այն է՝ թէ որ ժողովը
պապին անսխալութիւնը՝ ոչ թէ Հռով-
մի քահանայապետին, այլ Պիոսին,
Լևոնին ևայլն վրայ վճռեր ուզած ըլ-
լայ։ Սակայն այս կարելի բան չէ, ո-
րովհետև այդ այնպիսի անմտութիւն
մը է՝ որ ամէն կարելի անմտութեանց
սահմանէն անդին է։

Նախնիքներով եւ աղգաւ Հռով-
մէական եղող կղերքն չատերը, որոնք
երբեմն դրքերով եւ ճառերով հաս-
տատել ուզած են՝ թէ Ո-ը Պետրոս կամ
պապ՝ անդ եկեղեցին է, ու-ը եկեղեցի անդ անսխա-
լութիւն է։ Ո-ը անսխալութիւն՝ անդ եկեղե-
ցի, ու-ը եկեղեցի՝ անդ Պետրոս կամ Պիոս է,
այսօր ետ ակնարկեն։ Ասիկա զարմանք
չէ, որովհետև անոնց ալևելեան աղ-
դայ եկեղեցիներու հետ թշնամութիւ-
նը հռովմէական աստուածաբաններու
ձեռօք մօր կաթի հետ ծծած էին,
այն թշնամութիւնը՝ չէր կրնար թոյլ տալ
երբեք՝ որ պապական հեղինակութիւնը
մինչև յաստուածայնութիւն չհանեն։
Սակայն որչափ ջանային՝ վերջապէս
չկրցան լուով դարմանել այն հպարտու-
թիւնը՝ որ բեկաւ, ամբարտաւանու-
թիւնը՝ որ վիրաւորեցաւ, եւ անրու-
ժելի հիւանդի մը քովէն հեռացող բը-
ժիշկներու եւ սպասաւորներու պէս
բաժնուիլ սկսան, իմանալով թէ որ-
չափ վիցուն, անհիմն, անպատիւ և ան-
կայուն կուսակցութիւն մը կվատաղո-
վեն հակառակ ոգւոյ եւ սկզբանց
ճշմարիտ եկեղեցւոյ, որուն ինչ թան-
ձրը ներկ ալ ջարնեն պապերը՝ տակա-
ւին ինքն իւր բնութեամբը մշտակայ և
երևելի է։

Իսկ մեզնէ դարձողներուն համար
չենք կրնար չզարմանալ, պատճառն որ
առանց նախապաշարման անցած էին
՚ի Հռովմ, դիտութեամբ կընտրելանային
այն այլանդակ կարծիքներուն, եւ քան
զնոյն ինքն հռովմէականը աւելի թա-
վով կմաքառէին այն եկեղեցւոյն
դէմ, որ իւր մայրենի գոգը միշտ բա-
ցած, բազուկները տարածած, թաց
աչքերը եւ վշտակոծ գլուխները խո-
նարհեցուցած կողբայ, եւ գգուանօք
կհրաւիրէ որ իւր բոլոր զաւակները
մեկտեղ հաւաքին և ամենքն մեկէն
իւր ծնկաց վրայ գլուխ դնեն եւ
հանգչին։ Մեզնէ ելլող եղբայրները՝
միայն պապին անսխալութեանը չընդու-
նելով եկեղեցւոյ խոստովանութեան
կամ ճշմարտութեան պատիւ առած
չեն ըլլար. այլ ձգելով այն ամէն մոլո-
րութիւնները՝ որոնցմով չաղախուեցան։

Խ. Վ. Գ. Ա.

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԿԻՒՂ ԱՍՏՈՒԾՈՅ

Ես յուսմբ երկեայց : Սաղմ. ԻԲ

Յանձուկ սրտիս տիրեսցէ խորշ ո՛յր երկեղ ,
Յո՛յր ղդողման ոսկերքս հարցին ոստ ահեղ .
Շեշտ դիպեսցի առեալ զիս նիշ ո՛ր արկած ,
Եւ թաւիեսցէ՛ ի մտաց :

Լքուսցե՛ն զիս կամ ընկճեսցե՛ն ոստք անզօր ,
Սիրտ զանուատան արկցե՛ն ի դուր վշտաց խոր .
Թէ յուսմբքէ յիս հասցէ Տէ՛ր դառն աղէտ ,
Աւանիցի՛մ ո՛հ , ահաւասիկ :

Տէ՛ր , ո՛չ երկինք են քո ի ձեռս եւ երկիր ,
Ո՞ այլ կարէ լինել կոծ դնել առաւիր .
Ո՞չ զկամայ քոյ , Տէ՛ր , կախեալ են կանխաւ ,
Սրարածոյ գործք բնաւ :

Թէ ընդ հարմամբ բաղխեալ տարերք քայքային ,
Եւ ո՛չ խղէ յայն բակացայտ սաստ քոյին ,
Ո՛չ , տիրեսցէ լինել մի՛ երկիւղ բռնագաստ ,
Եւ ոչ մի լինչ ապիրատ :

Ովկիանու թէ ղբօսանք յաղթ ալեաց ,
Եւ կամ հողմոց մռնչեսցեն դուալարած ,
Թէ ընկղմաք , վա՛յ , որ յՀաւուած ապաստան ,
Քա՛ւ , ո՛չ երկեայց յաւիտեան :

Դողան լերինք , թէ հուր լերանց հոսեն սիրտք ,
Եւ մահացուաց կալցեն զսիրտս արհաւիրք ,
Ես ո՛չ երկեայց ո՛չ սրտադուրքս դողասցեն
Զի դու իմ Տէ՛ր ապաւէն :

Թէ ի վերուստ տեղասցին յիս հուր , կարկուտ ,
Խորք կամ վերինք հալածեսցեն հեռամուտ ,
Ես ո՛չ երկեայց , ո՛չ յաչս իջցեն արտասուք ,
Ո՛չ ճիչ հանից ՝ եւ ո՛չ քուք :

Ո՛չ քո՛ւ ձեռս է Տէ՛ր վճիռ , ո՛չ ընդդէմ
Սպադայիդ հեղեղաց կամք քո թումբ են .
Ո՛չ չունիք կենաց ի քէն բաշխին բոլոր Տէ՛ր ,
Եր բնաւ լինէ ընդէ՛ր :

Եթէ տեղան չանթիք յամպոց դիպադէղ ,
Տէ՛ր , անվհանդ լքցի ո՛չ սիրոս՝ եւ ո՛չ ես .
Միայն ի քէն , ո՛վ սուրբ երկիւղ բնածին ,
Միայն ի քէ՛ն զարհուրիմ :

Յերկիւղ քո Տէ՛ր , հանուրց կալնու սիրտ սարսափ ,
պէս երկնակէզ հրոյ ի չամբս առեալ թափ .
Բան զայն արագ փայլատակէ ցասմանդ ոլիս
Լնու զամենն յահու դող :

Սարսէ երկիր , դողան լերինք , համր է ծով ,
Ընդ հուպ դոզդես հալին համայն հանք ի բով .
Քանի՞ մնեալ ընկերյան նետք բարկութեանդ ,
Այլ սիրելիքդ փրկեցան :

Ընդէ՞ր հրով բարկ Տէ՛ր զոմանըս հարեր ,
Եւ ո՛չ յերկուան ի մի մահիճն դուխ արկեր .
Այլ երր՝ ընդ որ ո՛չ հաճեցար ապաշաւ ,
Եւ կեանք միւսոյն պահեցար :

Զոկարաց Տէ՛ր , հաստատեա՛ սիրտ չուառ
Զի ահաբեկ չարասցեն ասստք անարդար ,
Քով դողասցին միայն արդար երկիւղիւ՝
Քաջալերեալ ատուդիւ :

ՅԱԿ. ԱՐՇԱԿ ԿՈՄԻՏԱՍԵԱՆ
Աշակերտ Ժառանգաւորաց Ուսումնարանին :

ԻՄԱՍՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՄԵՆԷՆ ՍՈՎՈՐԱԿԱՆԸ

Իննի կամ տասնի չափ խմաստակու թիւններ կհամրեն տրամաբանք , որոց կարդէն է պատճառ չեզած բանը պատճառ բռնելու մոլորութիւնը , որուն Ո՛ պատճառ՝ ֆոխանակ պատճառի անուն տուած են : Ամենէն աւելի սովորականը սա է մարդոց , մանաւանդ տգիտաց մէջ , եւ չատ առիթներով ատոր մէջ կլինայ մարդ՝ եթէ զգուշութիւն չընէ :

Գլխաւորապէս երկուքի կբաժնուին այս առիթները :

Առաջին՝ Տգիտութիւն, որով մարդ դէպքի մը ատոյդ կամ բուն պատճառը չգտնելով՝ իրարու հետեւ եկած դէպ-

քերուն վերջինը առաջինին պատճառ կհամարի ։

Օրինակի համար ,

Ոամիկ մարդ մը իւր հիւանդին դիմուն վրայ կախարդ կնկան մը կկարդացունէ . ուրիշ դաղանի կամ անդիտելի պատճառ մը վրայ դալով հիւանդը կբժշկուի , կարդալու դործողութենէն յետոյ բժշկութիւնը պատահելուն համար , կըսէ . հիւանդս բժշկուեցաւ , որովհետեւ կախարդ կնկան մը կարդացուցի ։

Երկրորդ ՝ Ընդհանրութիւն , ոյրով ապիտութիւննիս մեզի ամէն կնճռարինք , եւ աւելի կախարժինք հանդրայ մը վրայ ՚պահանջած ապացոյցութեանց առջեւ երեւակայական պատճառներ հնարել , քան խոստովանիլ՝ թէ պատճառը չենք դիտեր ։

Օրինակի համար .

Աղդային կաթուղիկոսութեանց խընդիրը բաւական դժուար խնդիր մը կըլլայ , որուն վրայ չատերը կխօսին կամ կդրեն ։ Մարտիր 101 թիւ թերթին մէջ բանաձեր մ՚ալ կուտէ առաջ վրայ խօսիլ , թէ և իրեն խօսք ընդ չկայ , կամ բանաձերները ականջներն անկած՝ իրեն ձայնին ղմայլմամբ չեն ապաստեր ։ Ուրեմն այնքանութիւնը դինքը կդրդէ եւ կըհամոզէ՝ թէ ինք այդ բանին հմուտն է , կրնայ համաձայնիլ՝ բայց ի՞նչ կապաքեաւ մեր ի՞նչ ընդունելը տչտչել այն ճշդութիւնը ։

Կաթուղիկոսութեան տեղական վարիչմունքները եւ ազգամարդի դատ ւիճին ապատամբութիւնը ծագումն օրինաւոր կաթուղիկոսութեանց համար կրնայ ՝ անոնց վարմունքը դոպճափ եւ իշխող , ընթացքը քաջալերել և՝ անձնդիտ ըլլալը կյիշեցունէ , եւ կառաջարկէ՝ թէ պէտք են բարեկարգուիլ ։ Ինչպէս ամէն դործի մէջ՝ ինչպէս պիտի ընէ՞, եւ ո՞ւ պիտի ընէ՝ կվնտռուի , այսպէս ալ այս մեծ դործոյն մէջ պէտք էր վնտռել՝ թէ ի՞նչ ճամբայ պիտի բռնուի դիւրաւ դլուխ ելլելոյ համար , եւ ով պիտի դլուխ հանէ ։ Առաջինը միտքը չէ ինկեր , որ աւելի հարկաւորն է , ոյրովհետեւ մինչեւը կատարին միջը բոժոժ մը կախելու խորհուրդ ըրած առնիններն՝ ոչ թէ անոր համար չյաջողեցան՝ որ կախող մը չդտան , այլ կախելուն դերը՝ որ առաջին հարկաւոր բանն էր ։ Երկրորդը միտքը ինկեր էր , եւ ըներ էր ՝ թէ Պ՚ըլոյ պատրիարքութենէն ի հանդիպ եբեպիսկոպոսութենէ ։ Սակայն պատճառ մը տալ պէտք է . ան՚ս թէ ինչ կըսէ ։

« Ի . պօլսոյ պատրիարքական իշխանութիւնը աղդային — եկեղեցական վարչութեան նկատմամբ , իբր ձեռնհասութիւն , ուրիշ որ եւ իցէ առեանէ մը — նոյն իսկ Ի՚ջ միածնի սինհոդէն — անկախ է ։

« Եպս ՝ որովհետեւ թէ կաթուղիկոսութիւն և թէ պատրիարքութիւն աղդաւ կանդուն են ։

« Երկրորդ , Պօլսոյ պատրիարքութիւնը 2 միլիոն ժողովրդեան մը կառավարական դործադիր մարմնոյն բացարձակ դլուխն է ՝ աղդին ընտրութեամբ եւ սիրով կառավարութեան հաստատութեամբը ։

« Ուրեմն ։

« Ներկայ պատրիարքութիւնը ՝ ամէն ինդիրէ առաջ կպարտաւորի այս խնդիրը լուծել ՝ վերակազմեալ նոր երեսփոխանութեամբ աղդին եռանդ դայդայ բաղձանացն համիմատ » ։

Ընդհանրութեան ճամբան երեւակայութիւն է , երեւակայութեան ճամբան կրեռէլ բաւիղէն ալ աոսկալի , Աստուած ողորմի մէջն իյնողին ։ ճամբայ մը ձեռք առեր կերթայ ՝ բայց կկարծէ՝ թէ նպատակի մը կերթայ , կամ էլոյ ենթէր մը է՞ր կպատրեալ մեր-

ընթերցողը կը տրտմի։ Հասկնալու համար՝ թէ ո՛րչափ անհիմն են երկու տրվճեռ-ներն ալ, խօսքերուն աւելորդ բառերը հանելով արդիւնք եւ պատճառ իրարու քով բերենք դնենք, եւ տե՛ս, ընթերցող, թէ պատճառ համարածը պատճառ է՝ թէ ոչ պատճառ ֆոխանակ պատճառի։

Ա.հաւասիկ.

« Ազգային երեք կաթուղիկոսութեանց ալ կարգադրութիւն հարկաւոր է՝ եւ ասիկա Ա. պօլսոյ պատրիարքութիւնը կընայ ընել։

Ինչո՞ւ.

Երկու պատճառի համար, նախ՝ որովհետեւ կաթուղիկոսութիւն եւ պատրիարքութիւն՝ երկուքն ալ Ազգին են. երկրորդ, որովհետեւ ազգը բացարձակ գլուխ գրած է 2 միլիօն ժողովրդեան մը վրայ՝ եւ տաճկին կառավարութիւնը հաստատած է։ »

Կաթուղիկոսութիւն եւ պատրիարքութիւն միանդամայն Ազգինն ըլլալէն ինչ ձեռնհասութիւն կամ պատճառական զօրութիւն կուգայ պատրիարքին վրայ բարեկարգելոյ կաթուղիկոսութիւնը։

Պատրիարքին 2 միլիօն ժողովրդեան մը գլուխ ըլլալէն ինչ զօրութիւն կելլէ պատրիարքին, հռուակա՞ն՝ թէ նիւթական. բայց եկեղեցական խնդրոց մէջ ոչ թէ թիւը կամ նիւթը այլ եկեղեցւոյն հարկաւոր պէտքը եւ աւանդական պայմանները կվնտռուին։

Պատրիարքին ազգաւ ընտրուած ըլլալէն ինչ կհետեւի, միթէ կաթուղիկոսը ուրիշ ազգե՞ր ընտրելուն. եւ ո՞չ ապաքէն կաթուղիկոսը բովանդակ եկեղեցւոյն՝ իսկ պատրիարքը մէկ մասին միայն ընտրութեամբը պատրիարք է, կամ ո՞չ ապաքէն 2 միլիօնը 4 միլիոնին կէսն է։

Տաճկին կառավարութեան հաստատած ըլլալէն ինչ կհետեւի։ Տե՛ս թէ ինչպէս ճշմարիտ էր ըսելնիս՝ որ եւ րեւակայութեան ճամբան բաւիղ է՝ մէջն իյնողը դուրս չկրնար ելլել։ Ու րովհետեւ Պալաժենեայի վրայ խօսելու տեղն ըտւսիոյ ազդեցութիւնը կպատճառէ, իսկ պատրիարքին քաղաքական կարեւորութեւ վրայ խօսելու տեղն, կամ որ նոյն է, մէկ մանուածոյ չուզէն միւսն անցնելու տեղն՝ չուզին դլուխը տաճկի ընդ՝ կամ աչքին դէպ՚ի ձախը դրուած հրովարտակ տեսնելուն համար՝ ճամբան փոխուեցաւ կկարծէ։

Լրագրներուս եւ ամեն պարբերական թերթերուս ամենէն առաջին պարտքը ժամանակին դիպաց եւ խնդրոց վրայ՝ ժողովրդեան միտքը բանալ եւ ոչ թէ ունայնամտութեամբ խօսք ծախել եւ բանդէտ երեւնալ ըլլալով՝ պէտք է ղդուշանան տրամաբանութեան կանոններուն։ Մենք մեղ ալ այս ղդուշութեան պայմանին դուրս չենք առներ, եւ երանելի կհամարինք՝ եթէ քիչ անգամ բռնուինք այս ախտին, որով քիչ շատ համ եւ հոտ կունենայ դրածնիս։

Խ. վ. Գ. Ա.

ՄԱՆԴԱԿՈՒՆԻՈՑՆ ՀՆԴԱՄՍԵԱՅ ԵՐԿՈՒՆՔԸ

Բարի եւ խօսք հասկցող մարդիկ վիճաբանութեան մէջ լաւ կդիտեն եւ կենային ճշմարտութեան բարձր պաշտիւը, եւ խնդրոյ մը վրայ խօսելու աւանն՝ ոչ միայն նոյնը չատադովողին կամ հերքողին անձնականին դէմ ղէնք չեն չակեր, այլ եւ այն աւելն ճառատելը նները, որ ճշմարտութիւնը պատապարելու ղէնք չեն, գործածելէ կզգուշանան։

Ասոր հակառակն ընողը՝ ոչ միայն բարի եւ խօսք հասկցող մարդ չէ, այլ եւ ճակատամարտէ դուրս կամ հեռու տեղ մը սուր շողացնող ծանծաղամիտ մը, կամ իմաստակութեան մէկ ուրիշ տեսակին, Անգլոս-Ինդոյ բռնաժամանակութեան, մէջ դլորող իմաստակ մը։ Ջոր օրինակ.

Գ. Մանդակունի անուն մէկուն հետ վիճաբանութեան մը բռնուելով՝ վերջին անդամ մեր կողմէն մարտ ամսոյ թերթով կարուկ պատասխաններ դրկուեցան, եւ վիճաբանող պարոնին պատմագիտական հանճարին չնչին կշիռը իրեն ցոյց տալով՝ կարծեցինք թէ այնուհետեւ իւր չափովը պիտի խօսէր մեր դէմ։ Ամիսներ անցան՝ Մամլոյ թերթերուն մէկուն մէջ խօսք տուաւ՝ մեր օպապանն փոպոքանոթինոց պատասխանը չուշացունել։

Փաստերնիս, որովհետեւ, քան Մանդակունեայն, օպապանդ * էին, եւ երբ

---

* Այս բառն ալ « հաւատաւոր » բառին հետիրեն դարձնելով՝ կիմացունեն՝ թէ ոչ անտոմոր բաւերէ գոհ ենք եւ ոչ անտոմոչ հաւատքէ։

թալով ամպաճեմ եղան, միտքը դրաւ որ քանի մ' ամիս աշխատի եւ ամպերուն մէջ երկնակէզ չանթեր կուտելով՝ ահագին վայրատակմամբ մեր փաստերուն դէմ արձակէ։ Բայց, վերջապէս ընդերցողներուն խնամոյն ապիկեց գինէը՝ որ աճապարէ։

Մենք երկիւղ չունեինք իւր ըսպառնալիչ պատրաստութենէն, միայն կսպասեինք՝ որ մեր փաստերուն դէմ փաստ հանէր։ Սակայն ի՛նչ պատասխան տայ նէ կհաւնիս, եւ կամ ի՞նչ կկարծես՝ որ ըսէր չորս հինգ ամսուան երկունքը։

Մամլոյ չորս էջ լեցուցեր է, որուն մէկ ու կէս էջով՝ աշխատեր է ցուսոյ համբաւդրութեան աղդահամարի ցուցակ մը պատրաստել, եւ հանել տանել ըզմեղ մինչեւ ունիթուները։ Մի՛ արդեօք կրնայ ըսել թէ՝ ասիկա պատասխան է, զաւ մեր դրածին, Մամլոյ ո՛ր ընթերցողը արդեօք կուղէր այդ պարոնէն մեր աղդահամարին պատմութիւնը, կամ ո՛ր մարդ ասիկա օրինաւոր փաստ եւ մարդավայելուչ խօսք համարէցաւ։ Ասոր կըսեն, Անգլոս-Ինդոյ։

Պ. Մանդակունին՝ ունիթուներու, յունադաւանութեանց եւ լատինահայերու պատմութիւն մէջ բերելու հարկ չունէր, մեր փաստերուն դէմ փաստ՝ վաւերական վկայութեանց դէմ քան զմեր վաւերական վկայութիւն պէտք էր, եւ ոչ թէ տղայաբար մէջ բերել անյարմար պատմութիւն եւ դրպարտելի քաութիւն. Ճշմարտութեան շահը այդ չէր պահանջեր։

Մնացած էջերը ինչո՞վ լեցունէ նէ՝ կհաւնիս. Ես յաղթեցի, նա պարտե-

ռած համարուինք : Եթէ Գրիգորիս կաթուղիկոսին առ Մանուէլ կայսրը գրած նամակին մէջ՝ Անկիւրեայ, Կեսարեայ, Նէոկեսարեայ, Լաւոդիկեայ եւ Սարդիկէի ժողովները կընդունինք ըսելէն (թէ եւ վերջինը այնպիսի կանոններ ալ ունի՝ որ մեր եկեղեցւոյն համար ընդունելիք չեն) չհետեւիլը՝ թէ երեք աւելի տիեզերական ժողով ընդունեց, ի՞նչպէս ուրեմն մեր՝ հազկեդոնի ժողովը հայոց եկեղեցին կընդունի՝ ըսելէն կհետեւի՝ թէ մենք ըզհազկեդոնը Տիեզերական համարեցինք, մինչդեռ կընդունի ըսելիս այն կողմանէ է՝ որ հոն նեստորի աղանդը չհաստատուեցաւ, ինչպէս կվկայեն Շնորհալին եւ Լամբրոնացին : Ո՞վ ըսեր է իրեն՝ թէ Հռոմի եկեղեցին մայր եւ դաստիարակ է ամենայն եկեղեցեաց ըսեր եմք . չյուշինէ՞ մեր գրածէն : Ո՞վ ըսեր է իրեն՝ թէ մենք ջուալպատարադուի ըսեր ենք . չյուշրնէ՞ մեր գրածէն : Ի՞նչ վաստով կընայ ղմեզ համոզել՝ թէ ի՞ւր չգործածութիւնը հիւանդայ համար՝ ղեղծում մը չէ : Ուրեմն նկթռուներու պատմութիւն մը ընելով՝ ժամանակ ու թուղթ չվատնելու տեղ, լաւ չէ՞ր ըներ՝ եթէ ասոնց պատասխաններ, որով իւր անոթ հաւատքին, վարդապետութեան եւ դաւանութեան որոչ ձեւը կտրուէին :

Պ . Մանդակունին խելացի պատասխան մը տալու համար աճապարեց, քանի մ՝ ամիս ալ պէտք էր կարդար մեր վերջին գրածը՝ որ լաւ հասկնար, և այնպէս անոնց պատասխանը տար, եւ ոչ թէ . նա չպրնեցի, նա չպրնեցաւ խօսքով՝ կամ ասոր իմաստը ունեցող այլանդակ լայնաբանութիւնով իւր տգիտութեան ամօթճանքը ցոյց տար :

Պ . Մանդակունիէն դեռ պատասխանի կսպասենք, որովհետեւ ան չպրնեցին

---

*) Ի Հօրէ բղխումն Հոգւոյդ սէ քննեցան, եւ հոսման ելքդ սէ պատմեցան :

Ն . ՇՆՈՀԱԼԻ .

ցաւ . իմ գէնքերս ընտանի են , անոր օտար . ես ըստ մտաց մեր եկեղեցւոյն կխօսիմ , նա ըստ հռովմէականաց . իմ վաստերուս հիմը գործնական է , անոր երեւակայական . ես ըստ վարդապետութեան հայոց եկեղեցւոյ կըդրեմ , նա ըստ լատինահայոց . մէկ խօսքով , ես հայ եմ , նա պապական : Բայց իրմէն զատ , ասանք պատասխան են ըսող կրնա՞յ դատիլ արդեօք . Մեր օտար ըսուելու գէնքերը որո՞նք են , Ս . Լուսաւորչի , Յովհան Մանդակունւոյ , Շնորհալւոյ եւ ուրիշ սուրբ հարց դըրուածներէն քերած վկայութիւններո՞ , որոց հակառակը վկայութիւն մը մէջ բերելու տեղ՝ տղայամտաբար կսօռայ՝ թէ գինեերքս ընտանի են : Ջէնք մը չտանք իւր կռիւին . գէնք մը անուն կրնայ ունենալ դոյութիւն չունեցած : Հոգւոյ վէճին կամ մեր եկեղեցւոյ ընդունած կայսրանին վրայ՝ մեր եկեղեցին հաւատարիմ ըստանին կրնա՞ ըսել էր ընտանի գէնքը . Ս . Հոգւոյն յՈրդւոյ ելման , հոսման * առման կամ առաքման վրայ մեր եկեղեցւոյն խոստովանութիւնը բացատրելու նուն դէմ , առանց բան մ՝ ըսելու , պապական է գործ՞ն է ընտանի գէնքը :

Յուսոյ վարդապետարանի չարունակութեան մէջ դրուածները մեր ըսածներուն հակառակ են կարծելու ի՞նչ նշան ունի . եթէ Հոգւոյն արդոյ բղխումը ընդհանրապէս ինչ՝ ի Հօրէ ըլլալուն հակառակ վարդապետութիւն մը գտաւ մեր դրուածին մէջ՝ ի՞նչու հատուածովը չորինակեր եւ ըսաքլինիս դնէր , որ իրեն ըսելէն յառաջ մենք յայտնած ըլլանք , եւ ամէն դրածնուս պատասխանը ա-

նա յաղթո՛ւեցա՛ը պատասխան չէ , այլ երբ կուգիս վիճաբանութեան վերջը ընծ թերցողաց տալու վճիռն է ։

Տրամաբանները խնդրէ դուրս խօսք մէջ բերող իմաստակներուն ըրած ծին անգլօ-ըն ենդրոյ ըսած են , ինչպէս առաջին մէկ ու կէս էջով մանդակուց նոյն գրածները ։ ի՞նչ անուն կուտան արդեօք՝ ես յաղնեցի , նա յաղթո՛ւեցա՛ ըսելով անտեղի ձայնարձակութիւնները պատասխան համարողին , ինչպէս են մանդակունոյն մնացած էջերով գըրածները ։

Ընթերցո՛ղ , փորձով պէտք է գիտնալ՝ թէ ինչ է խեղճ կըլլայ ինք իր խելքին հաւնած մարդը , ինչպէս մանդակունին , որ ուրիշին գրածները հասկնալու չափ անգամ չեղած՝ ողջամիտ խմբագրութեան մը հաւատքին եւ դատանութեան մուր կքսէ ։ եթէ մուրերը փաստ ըլլան՝ մանդակունին ալ երեւելի փաստաբան մը կրնայ համարուիլ ։

Ս · Վ · Յ · Փ ·

ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՐԱՆ

ԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱՓԱՌ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ՀԱՆԴԵՐՁ

ՏԱՐԲԵՐՈՒԹԵԱՄԲ ՈՐ ԸՆԴ ՍՅԼ ԵԿԵՂԵՑԻՍ ԳՐԻՍՏՈՆԵԻՑ

Շարունակութիւն տե՛ս թիւ 30 երես 187

Դրա՞ն , կամ տուրք ի՞ւրեանէ ծնեալ ։

Առաքելեան եկեղեցին այս օծումը Քրիստոսէ հաստատուած սրբազան ա բարոզութիւն մը կսեպէ՝ նոր մկրտուողներուն տուրբ հոգի տալու համար ։

Ասոր ապացոյցը տուրբ Գրքին սա խօսքերէն կգանէ . « իբրև լուան՝ որ յերուսաղէմ առաքեալքն էին , թէ ևս ի Սամարիա ընկալան զբանն Աստուծոյ , առաքեցին առ նոսա զՊետրոս եւ զՅովհաննէս ։ Որք իջեալ կացին յաղօթս ի վերայ նոցա , որպէս դի առցեն զՀոգի սուրբ ։ դի դայնժամ չէ ևս էր եւ ոչ ի վերայ միոյ նոցա հասեալ ։ բայց միայն մկրտեալք էին յանուն տեառն Յիսուսի ։ Յայնժամ եդին զձեռս ի վերայ նոցա՝ եւ առնուին Հոգի սուրբ » ։ Գործ. Ը · 14 ։ Քրիստոսի համբարձմանէն ետև առաքեալները մեկէն սկսան սա սրբազան արարողութիւնը կատարել , որ ապշէ եւ յեռանդոտ ընծան վրայ կկայանայ , և նոր մկրտուողներուն տուրբ Հոգի կուտայ ։

Պօղոս առաքեալը եփեսոս երթալով՝ հոն ցուվհաննու մկրտութեամբ մը կրտուած տպէտ հաւատացեալներ գտաւ, որոնք «մկրտեցան յանուն տեառն ցեսուսի։ Եւ՝ի դնել՝ի վերայ նոցա Պօղոսի ձեռն, եկն հոգին սուրբ՝ի վերայ նոցա»։ Գործ. ԺԹ. 6։

Եբրայեցւոյ թղթոյն մէջ Ջ. 2. Պօղոս առաքեալը մկրտութեան հետ ձեռնադրութիւն ալ կդնէ։

Այս ձեռնադրութեան հետ զանազան արարողութիւններ ալ կային՝ դիտուած արդիւնքներուն համեմատ։

Դրոշմի առեն ձեռնադրութիւնը սուրբ իւղով օծման հետ մէկտեղ կըլլար։ Ասոր համար սուրբ հոգի տրուիլը օծումն ըսուած է սուրբ գրոց մէջ։ «Եւ դուք օծութիւն ունիք առ՝ի սրբոյն, եւ գիտէք ամենեքին . . . . Եւ օծութիւնն՝ զոր ընկալարուք՝ի նմանէ՝ բնակեսցէ՝ի ձեզ»։ Ա. Յովհ. Բ. 20, 27։

Պօղոս առաքեալն ալ նոյն խօսքը կգործածէ. «որ հաստատեացն ըզմեզ ձեօք հանդերձ՝ի քրիստոս, և որ օծ զմեզ, աստուած է. որ և կնքեաց զմեզ, և ետ զառհաւատչեայ հոգւոյն՝ի սիրտս մեր»։ Բ. Կորն. Ա. 21. 22։

Հոգւոյն սրբոյ տուչութիւնը այլաբանօրէն օծումն կկոչուի այս տուչութեան նշանին պատճառաւ, որ է աթոռին օծումը չեռնադրութեամբ և աղօթով մէկտեղ։

Արեւելեան եկեղեցին խորհրդոյն այս երեք էական յատկութիւնները պահած է, և կհրաւիրէ որ օծումը երախային սրտին, ականջներուն, աչքերուն, բերնին, ոտքերուն, և ձեռքերուն վրայ ըլլայ*, որպէս զի բոլոր

---

* Մեր եկեղեցւոյ սովորութիւնն է ատոնց հետ հաստատելքը, եւ քամակն ալ օծել։ Ծ. Թ.

դակ մարդը իր հոգեւոր վերածնութեան համար օրհնուած անուշահոտ իւղ կգործածէ՝ որ Քրիստոս կըսուի. կպատուիրէ որ օծումը անմիջապէս մկրտութենէ եւեթ ըլլայ. բոլոր քահանայներուն օծելու իշխանութիւն ունենալը կճանչնայ. կտրվեցընէ թէ դրոշմը, այսպէս ըսենք, մկրտութեան կատարումն է; հոգւոյն սրբոյ ընդունելը կոչպատուրէ՝ի մեզ, ուստի և անհնար է կրկնել զայն։

ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

Հաղորդութիւն կըսուի Քրիստոսի մարմնոյ և արեան աստուածութեան հետ միացած խորհուրդը, որ ճաշակողներուն հոգւոյն կհաղորդուի ընդհանրական հայի և դինւոյ։

Քրիստոս այս խորհուրդը աշակերտներուն հետ ըրած վերջին ընթրեայ մէջ հաստատեց՝ երբոր օրհնած հայն ու դինին անոնց տալով ըսաւ. «առէ՛ք կերայք, այս է մարմին իմ. արբէք՝ի դմանէ ամենեքին, զի այդ է արիւն իմ նորոյ ուխտի, որ՝ի վերայ բազմաց հեղանի՝ի թողութիւն մեղաց։ Զայս արասջիք առ իմոյ յիշատակի»։ Մտթ. ԻՋ. 26։ Մրկ. ԺԴ. 22։ Ղուկ. ԻԲ. 19։

Առաքեալները հնազանդեցան իրենց վարդապետին հրամանին. հաւատացեալներուն հետ իրար կուգային, հայը և դինին կօրհնադործէին, և հաւատացեալոյ կրաժնէին իրը մարմին եւ արիւն Քրիստոսի։ Ա. Կոր. Ե. 19. ԺԱ. 20։ Ասիկայ կընէին անոր չարչարուած

մարմնոյն և թաւուած արեան , այսինքն Գողգոթայի վրայ ըրած պատարագին յիշատակին համար : Ուստի անոնց կատարած ընթրիքը Քրիստոսի խաչին վրայ մատուցած պատարագին խորհրդաբար կատարումն էր , բայց մարմնոյ եւ արեան իրականութիւնը չէր մերժէր :

Ս. Ղեւոնդեան եկեղեցին այս առաքելական վարդապետութիւնը պահեց, կհաւատայ թէ հոգին եւ դինուոյն արբագործութենէն ետեւ՝ Քրիստոսի մարմինը և արիւնը իրապէս և ջոյացապէս ներկայ են հաղորդութեան մէջ , և հացն ու գինին այնուհետեւ ջոյացապէս չկան , այլ ըստ երեւութին միայն , այսինքն ղգայարանաց տակ ինկած յատկութիւնները միայն կմնան :

Իսկ թէ ինչ կերպով է մարմնոյ և արեան այս ներկայութիւնը, կհաւատայ թէ անոնք ղեռւէ և բնական կերպով ներկայ չեն , այլ հոգեւորապէս , այսինքն՝ մեր ղգայարանաց տակ չեն իյնար , և յարուցելոյն Քրիստոսի մարմնոյն պէս հոգեւորեալ կերպով կկենան անոնց մէջ : կհաւատայ թէ հացն ու գինին սրբագործուելէն ետեւ Տէրնջնապէս մարմին եւ արիւն Քրիստոսի կըլլան իրենց տեսակայ ներքեւը, և ապատաժութիւնն ալ անոնց հետ միացած ըլլալով՝ Քրիստոսի անձը ինչպէս երկինքը՝ նոյնպէս եւ հաղորդութեան մէջ երկրպագելի է . հիւանդներուն համար սուրբ հաղորդութիւն կրնայ պահուիլ . կրնանք առաջին քրիստոնէից պէս ասոր անոր տունը տանել զայն . ո՛չ միայն հաւատք ունեցողները՝ այլ և չունեցողներն ալ կրնան գոյացապէս և իրապէս ճաշակել զայն , միայն թէ հաւատքով չճաշակողները իրենց դատապարտութիւնը կուտեն՝ ըստ բանի սրբոյն Պօղոսի :

կհաւատայ թէ հաւատացեալները երկու տեսակէն՝ հացէն ու գինիէն մէկտեղ հաղորդուելու են , և զանոնք գինուոյն տեսակէն զրկելը Քրիստոսի յայտնի խօսքին դէմ է . « Արբեք ի դմանէ ամենեքեան . այդ է արիւն իմ նորոյ ուխտի » , և այլն :

Սուրբ հաղորդութիւնը կատարելու կերպին վրայ խօսելիքնիս գործոյս պատշաճին մասին կթողունք :

ԱՂԱՇԵԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ա. սիկայ խորհուրդ կամ սրբազան արարողութիւն մըն է՝ Քրիստոսէ դրուած՝ մկրտութենէ ետեւ գործուած մեղաց թողութեան համար :

Առաքեալները՝ և՛ի դէմս նոցա՝ անոնց յաջորդ քահանայները մեղաց արձակում տալու կամ չտալու իշխանութիւն առին՝ երբոր իրենց ստացուածային վարդապետը վրանին փչելով ըսաւ . « առէ՛ք հոգի սուրբ . եթէ ումեք թողուցուք զնդգ՝ թողեալ լիցի նոցա . եթէ զուրուք ունիցիք՝ կալեալ լիցի » : Յովհ . ի . 22 : 23 , « Ամէն ասեմ ձեզ , զոր կապիցէք յերկրի՝ եղիցի կապեալ յերկինս , և զոր արձակիցէք յերկրի՝ եղիցի արձակեալ յերկինս » : Մատթ . ԺԸ . 18 :

Մեղքերու թողութիւն կարող ունեցողներուն տուած ջոռվը : Այս վճիռը կրնայ կոչել կամ պնդել , ուստի պէտք է որ դատին տեղեակ ըլլալով տրուի . և անհնար է առ բանս ըլլալ առանց մեղաւորին մեղքը և վիճակը գիտնալու : Այս գիտութիւնը մեղաւորին իր մեղքերը պատմելովը կրնայ ըլլալ , և առ խոստովանութեան ըսածնիս :

Ս. Ղեւոնդեան եկեղեցին խոստովա-

նանքը եկան գոչեցնելու կհամարի ա-
պաչխարութեան խորհուրդոյն՝ այսինքն
քահանայն իր վճիռը տալու կարող
ըլլալու համար. և ըստ ինքեան Աս-
տուծմէ սահմանուած կսեպէ զայն։
Իսկ խոստովանանքին կերպին մէջ ե-
ղած ամէն ձևերը ենթադիր դրած է։

Խոստովանանքը առաջին դարե-
րուն մէջ հրապարակ կըլլար. եպիսկո-
պոսները կամ քահանայները հրապա-
րակաւ կուտային իրենց վճիռը։ Խոս-
տովանելու պարտք կդրուէր անոնց վը-
րայ՝ որ յայտնի դայթակղութեան մեղ-
քեր գործեր էին, և հրապարակաւ
ապաչխարանքները կդնէին անոնց վը-
րայ։ Ուրիշ մեղք գործողները իրենք
իրենց խղճմտանքնուն մէջ կքննէին թէ
սուրբ խորհրդոյ մօտենալէ առաջ խոս-
տովանելու բան մը ունի՞ն։ Բայց որով-
հետև մարդս իր վիճակը ինքնիրեն քըն-
նած ատենը սովորաբար կխաբուի, ուս-
ti ամենքը կտիպուէին քահանայնե-
րուն երթալ, իրենց խղճմտանքին վի-
ճակը անոնց հասկցընել։ Աս էր նախ-
նի եկեղեցւոյ վարդապետութիւնը. և
աս է տակաւին արևելեան ուղղափառ
եկեղեցւոյ վարդապետութիւնը։

Հրապարակական խոստովանու-
թեան վրայ եղած եկեղեցական կա-
նոնները չափաւորուեցան, որովհե-
տև կրնային մեծամեծ անտեղութեանց
պատճառ ըլլալ։ Բայց արևելեան ուղ-
ղափառ եկեղեցին պահած է աս հրա-
պարակական ապաչխարութիւնը քա-
նի մը քալածանօթի և ըստ օրինի հաս-
տատուած մեղքերու համար. մեկալ-
նոնց համար ալ սա կանոնն ունի.

Հաղորդութեան պատրաստուող-
ները ամենքն ալ պէտք է որ իրենց
մեղքերը քահանային առջևը խոստո-
վանին։

Խոստովանանքը եկեղեցին կըլլայ,
քահանային առջևը, որ փիլոն հպած
կըլլայ՝ ինչպէս իր պաշտամանն՝ եւ յո-
րինակ խաչեալ վրկչին։

Խոստովանանքը մեղքերնիս պատ-
մելով կըլլայ՝ հետը զղջումի և վարքերնիս
նոր չակերտու առաջադրութիւն ալ ու-
նենալով։

Խոստովանանքի ատեն պէտք չէ
քննել ան մանրամասն պարագայները՝
որ ապաչխարողին հանդամանքը բնաւ
չեն փոխեր, վասն զի աս հանգա-
մանքը դյուսաւորապէս մեղաւորին իր
յանցանքը խոնարհաբար պատմելուն և
սրտանց զղջալուն վրայ կկայանայ։

Խոստովանահայրը կրնայ ապաչ-
խարութեան կանոնայ համեմատ այլ
և այլ ապաչխարանքներ դնել խոստո-
վանողուն. կամ թէ ապաչխարողին
կամքին ձգել՝ որ պէտք եղած ա-
պաչխարանքը քաշելու հոգ տանի։

Ասանկով արևելեան արդի եկեղե-
ցւոյն խոստովանութեան կերպին վրայ
ունեցած կանոնը՝ նախնի եկեղեցւոյն
հրապարակական խոստովանութիւնը
վերնաձևն ետև ունեցած կերպին ըստ
կարի կխոտեռնայ։

Ապա ուրեմն ապաչխարութեան
խորհուրդը կկայանայ Ա. ապաչխարո-
ղին խոստովանութեան. Բ. քահանային
վճռոյն վրայ։

Խոստովանանքը թէ որ զղջմամբ
չըլլայ, ոչինչ չէ։

Բայց մեղայ Թողութեան համար
յայտնի խոստովանութիւն հարկաւոր չէ,
թէ որ ընել կարելի չըլլայ։

ԿԱՐԳ ԿԱՄ ԳԱՀԱՆԱՅՈՒԹԻՒՆ

Ասիկայ սրբազան արարողութիւնը

մը կամ խորհուրդ մըն է՝ մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսէ դրուած՝ իր քահանայութիւնը եկեղեցւոյ մէջ հաստատելու՝ այսինքն սուրբ գործելու, խորհուրդներով շնորհք տալու, եւ հաւատացեալ ժողովուրդը կառավարելու իշխանութիւն տալու համար։

« Աւետեա համարեայն զմեզ մարդիկ, իբրեւ ղպաշտօնեայս Քրիստոսի եւ հոգեբաշխս խորհրդոցն Աստուծոյ »։ Ա. Կոր. Դ. 1։ « Զգոյշ կացէք անձանց եւ ամենայն հօտիւ, յորում եղ զձեզ Հոգին սուրբ պետս հովիւել զեկեղեցի տեառն, զոր ապրեցոյց արեամբ իւրով »։ Գործ. Ի. 28։

Կարդին դպաւ նշանը ձեռնադրութիւնն է. « մի՛ անփոյթ առներ զընդունայն որ՝ի քեզ են, որ տուաւ քեզ մարգարէութեամբ՝ ի ձեռնադրութենէ երիցութեան »։ Ա. Տիմ. Դ. 14։ « Ծիշեցուցանեմ քեզ արծարծել զընդունայն Աստուծոյ՝ որ են՝ի քեզ՝ ի ձեռնադրութենէ ինձ »։ Բ. Տիմ. Ա. 6։

Առաքեալը քահանային ժողովոյն հետ ձեռք դրեր էր իր աշակերտին վրայ, եւ այն ձեռնադրութիւնը ընդուներ է այն աշակերտին։ Պօղոս առաքեալը նոյն Տիմոթէոսին կգրէ. « Ձեռս վաղվաղակի յումեքէ վերայ մի՛ դնիցես »։ Ա. Տիմ. Ե. 22։

Եկեղեցւոյ վրայ խօսուած դէմոյն մէջ քահանայութեան երեք դասակարգին՝ այսինքն եպիսկոպոսութեան, երիցութեան եւ սարկաւագութեան վրայ ուղղափառ եկեղեցւոյ վարդապետութիւնը մէջ բերած ենք։ Այս վերի վկայութիւններն ալ կարգին նշանը ո՛րն ըլլալը ցցունելու համար դրինք։ Յայտնի է թէ այս նշանը եպիսկոպոսին է, որուն հետ քահանայական ժողովն ալ կրնայ ձեռք դնել։

Այս նշանը իրեն հետ եղած աղօթքովը կատարեալ։

Քահանայութեան կարգը մատակարարելու այս միջոցը սկիզբէն՝ի վեր գործածական ըլլալով՝ արեւելեան եկեղեցին Քրիստոսէ հաստատուած կըսեպէ զայն։ Իրօք ալ ան միայն կընար սուրբ Հոգւով շնորհք բերող արարողութիւն մը հաստատել։ Արդ՝ վերը մէջ բերուած վկայութիւններէն կտեսնուի որ սուրբ Հոգին ինքն է ձեռնադրուողներուն քահանայութիւնը տուողը։ Նոյն պէս Պօղոս առաքեալը մեզի կսորվեցնէ թէ Քրիստոս ինքը հաստատեց զանազան ատիճանի հովիւներ՝ իր եկեղեցին կառավարելու համար։ Եփես. Դ. 11, 12։

Նաեւ կտեսնուի վերի վկայութիւններէն՝ թէ յետնադարպուներըն առաքեալներն ու կատարեալ քահանայական կարգ ունեցողներն՝ այսինքն եպիսկոպոսներն էին։ Ասոր համար արեւելեան եկեղեցին կըհաստատէ թէ կարգին պաշտօնեան եպիսկոպոսն է, եւ թէ առանց եպիսկոպոսին ձեռնադրութեան՝ քահանայութիւն չարուիր։

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ

Ամուսնութիւնը՝ երեք կերպով կնկատուի. մէկ մը՝ իբր բնական դաշինք առն եւ կնոջ մէջ. մէկ մ՚ալ՝ իբր հասարակական դաշնադրութիւն, երբոր քաղաքական իշխանութիւնը բնական դաշնադրութեան վրայ հրապարակական եւ օրինական կնիք մ՚ալ աւելցընէ, երրորդ՝ իբր խորհուրդ կամ քահանայական աթոռոյն, երբ այր եւ կին

կրօնապէս ըստ օրինաց եկեղեցւոյ կը-
միանան ։

Քրիստոնէից մէջ այս վերջին ամու-
նութիւնը միայն օրինաւոր է ։ վասն զի
Քրիստոս անանկ սահմանեց՝ թէ առն
եւ կնոջ միաւորութիւնը օրինաւոր ըլլա-
լու համար կրնայ՝ ըլլալու է ։ Այս է ա-
րեւելեան եկեղեցւոյ վարդապետու-
թիւնը ։ որ Քրիստոսէ հաստատուած
քրիստոնէական ամուսնութեան սահ-
մանադրութեանը վրայ ունեցած հա-
ւատքը Պօղոս առաքելոյն հետեւեալ
խօսքերուն վրայ կհաստատէ ։ « Թողուց
այր զհայր եւ զմայր իւր , եւ երթիցէ
զկնա կնոջ իւրոյ , եւ եղիցին երկոքին
ի մարմին մի ։ խորհուրդս այս մեծ է ,
բայց ես ասեմ ի Քրիստոս և յեկեղեցի » ։ Ե-
փես ։ ե. 31. 32 ։ Ուրեմն ի Քրիստոս եւ
յեկեղեցի ամուսնութիւն մը կայ , որ
բնական սոսկ միաւորութենէ տարբեր
է ։ եւ ան է որ Պօղոս առաքեալին խոր-
հուրդ կկոչուի ։ Առաքեալը այս ամուս-
նութեան վրայ այնպէս կխօսի՝ որպէս
թէ իր ժամանակն ալ կեցած սահմանա-
դրութիւն մըն էր ։ Արդ՝ սկիզբէն ի վեր
առաքելոց ի գործ դրած բանը՝ Քրի-
ստոսէ ծագումն առած աստուածա-
յին սահմանադրութիւն մը եղած կըլ-
լայ ։

Արեւելեան եկեղեցին ամուսնու-
թիւնը ամէն մարդու վրայ դրուած
պարտք չսեպեր ։ կհաւատայ թէ կու-
սութիւնը , երբոր կրօնապէս և դերբնա
կան պատճառներով պահուի՝ ամուսնա
կան վիճակէն դերազանց է , ըստ բանիկ
աւրբ գրոց՝ « Ոչ ամենեքեան բաւական
են այդմ բանի , այլ որոց տուեալ է » ։
Մտթ ։ ժթ. 11 ։ « Բայց ամուրեացն և
այրեացն ասեմ ։ լաւ է նոցա եթէ կայ-
ցեն իբրև զիս ։ Ապա թէ ոչ ունիցին
ժոյժ՝ ամուսնացեալն ։ ի լաւ է ամուս-
նանալ՝ քան զվառնուլ ։ Որ անկինն է՝
հոգայ զտեառնէն , թէ որպէս հաճոյ լի-
ցէ տեառն ։ և որ կանամբին է՝ հո-
գայ զաշխարհիս , թէ որպէս հաճոյ լի-
ցէ կնոջ իւրում ։ Որ ամուսնացուցանէ
զկոյսն իւր՝ բարւոք առնէ ։ և որ ոչ
ամուսնացուցանէ՝ լաւ ևս առնէ » ։ Ա ։
Կորնթ ։ է ։

Բայց սակայն արեւելեան եկեղեցին
որչափ որ կուսակրօնութիւնը ամուսնա-
կան վիճակէն գերազանց կսեպէ , բայց-
ոչնչ վիճակ մը համարած է զայն ։ անոր
համար մեկուն վրայ ալ կուսակրօն ըլ-
լալու պարտք չդնեը ։ Նոյնպէս ամուս-
նութիւնն ալ սուրբ վիճակ մը կսեպէ ,
եւ կհաւատայ թէ միայն բարձր եւ քրի-
ստոնէական պատճառներով կընայ
մեկը ամուսնութենէ հրաժարիլ ։

Ամուսնութեան արտաքին նշանը ա-
մուսնացելոց միաւորութիւնն է ։ այս
միաւորութիւնը աղօթքով սրբուելով՝
վեհապէս ու հարսին մանաւոր շնորհք
կուտայ իրենց ընդունած վիճակին
համար ։ եւ պաշտօնեայն ալ անոնց մի-
աւորութիւնը աղօթքով սրբող քահա-
նայն է ։

Ամուսնութիւնը երբոր մեկմը ըստ
օրինաց կկատարուի՝ ա՛լ անքակտելի է՝
Աստուծոյ սա խօսքին համեմատ ։ « Զոր
Աստուած զուգեաց , մարդ մի՛ մեկնէս-
ցէ » ։ Մտթ ։ ժթ. 6 ։ Նոյն ճշմարտու-
թիւնը սուրբ գրոց ուրիշ շատ տեղե-
րէն ալ կտրվինք ։ Մարկ ։ ժ. 2 . 9 . 11 .
12 ։ Ղ-կ ։ ժԶ. 18 ։ Ա. Կորնթ. է . 10. 11 ։

ՕԳՈՒՄՆ ՀԻՒԱՆԴԱՑ

Հիւանդաց օծումը սրբազան ա-
րարողութիւն մը կամ խորհուրդ մըն է՝

Աստուածմէ դրուած՝ հիւանդաց հոգեւոր ու մարմնաւոր առողջութեան համար։

« Հիւանդ անայդ ոք ի ձէնջ, կոչեսցէ զծերակոյսս եկեղեցւոյն, եւ արասցեն ի վերայ նորա աղօթս, օծցեն իւղով յանուն տեառն. եւ աղօթքն հաւատովք փրկեսցեն զչաքատեալն, եւ յարուցցէ զնա տէր, եւ եթէ մեղս ինչ իցէ գործեալ՝ թողցի նմա » ։ Յակ. Ե. 14. 15։

Քրիստոսի մահուանէն առաջ ալ՝ Առաքեալներն հիւանդները օծելով կբժշկէին. Մրկ. Զ. 13։

Ապա ուրեմն այս օծումը՝ որ աղօթքով կըրբանայ, Աստուածմէ սահմանուած արարողութիւն մըն է, Առաքելոց ժամանակէն ի վեր կզործածուէր, եւ մանաւոր շնորհք մը կբերէր։ Ուստի Արեւելեան եկեղեցին Աստուածմէ դրուած խորհուրդ կճանչէ զայն։

Յակորոս առաքեալը յայտնապէս կցցընէ Ա. թէ աս խորհրդոյն նշանը իւղով օծումն է. Բ. թէ այս նշանը աղօթքով արբունելու է. Գ. թէ օծման պաշտօնեայն քահանայն է. Դ. թէ այս օծումը հոգեւոր ու մարմնաւոր շնորհք կբերէ։ Արեւելեան եկեղեցւոյ վարդապետութիւնն ալ այս է։

ԽՈՐՀՐԴՈՅ ՎՐԱՅ ՔՐԻՍՏՈՆԷԻՑ ԵԿԵՂԵՑԻ ՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ ԵՂԱԾ ՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ա. ընդհանրապէս խորհրդոյ վրայ եղած տարբերութիւնները։

Հռովմէական եկեղեցին Սուրբ Ծնունդ անունով Աստուածմէ հաստատուած հօրը ապաշխարութիւնները ընդունած է, որոնք արեւելեան ուղղափառ եկեղեցին Մեռելք կկոչէ *։ Ինչպէս որ Աստուածմէ սահմանուած կհամարի զանոնք, նոյնպէս կընդունի թէ աղօթքով սրբուած զգալի նշաններ են, որ շնորհք կբերեն։ Միայն թէ խորհրդոյ մատակարարութեան մէջ մեծամեծ մոլորութիւններ ընդունած է, որոնց վրայ վարը պիտի խօսինք։

Անդրկական եկեղեցին միայն մկրտութեան ու հաղորդութեան կուտայ խորհուրդ անունը. մեկալ հինգ այլ ծարոզութիւնները, որոնք աստուածային ճանչցած են արեւելեան եւ հռովմէական եկեղեցիք, Առաքելոց այլաղանդել նմանցնելնէ առաջ եկած, կամ թէ սուբ էրոց մէջ ընդունուած կենոյ վճռակներ, բայց խորհրդոյ բնութիւնը չունենալ բաներ կսեպէ. Յօր. իե։ Բայց եւ այնպէս կընդունի թէ այս արարողութիւնները շատ կբերեն։ Կհաստատէ նոյնպէս թէ ձեռնադրութիւնը քահանայութիւն կուտայ. Յօրդ. Զ. եւ եպիսկոպոսին, քահանային ու սարկաւագին ձեռնադրութեան արարողութեան մէջ կդնէ թէ ձեռնադրութիւնը կարեւոր է կարգ տալու համար։ Դրոշմի արարողութեան մէջ՝ եպիսկոպոսը ձեռքը ճակտին վրան կդնէ աղօթքով մկատեղ, ինդրելով որ Հոգին սուրբ դրոշմելոյն վրայ իջնէ. Պատկի առնելը՝ քահանայն ամուսնական միութիւնը աղօթքով կսրբէ. եւ այս

---

* Թէ՛ « Սաքրըման » եւ թէ՛ « Միսթեր » բառը խորհուրդ կթարգմանուի ի մեզ. միայն թէ « Միսթեր » բառը խորհուրդին ի զատ « գաղտնիք » ալ նշանակելով՝ եկեղեցւոյ խորհրդոց մարդուս հոգւոյն վրայ ըրած գաղտնի ներգործութիւնը « Սաքրըման » բառին լաւ կբացատրէ։

Մ. Թ.

սուրբ միաբեան հետ չնորհք ալ տը-
բուած կճանչնայ։ Հիւանդաց այցելու-
թեան արարողութեան ատենը քահա-
նային անունը համար կաղօթէ միայն,
բայց պատուէր ունի խոստովանեցնել զա-
նոնք ու մեղքերնուն արձակում տալ,
որ չնորհք բերող արարողու-
թիւն մը ըսել է։

Ուստի կրնանք ըսել՝ թէ անոնց
Յոհաննէսը Հասպոյ յօդուածներուն մերժած
հինգ արարողութիւններէն դոնէ չորսը
պահած է։ Հիւանդաց օծումէն զատ
մկրաւնքը քիչ ու շատ պահուեցան, և
չնորհք բերելնին ճանչցան։ Արդ ի՞նչ է
չնորհք բերող արարողութիւնը, եթէ
ոչ Աստուծմէ հաստատուած արա-
րողութիւն մը։ Մարդկային սահ-
մանադրութիւնը չնորհք ընդունելու
պատրաստութեան դէմ կրնայ ըլլալ,
բայց ինքնին չնորհք չկրնար բերել։
Ուրեմն անդրիական եկեղեցին պէտք է
որ իր Յոհաննէսը Եբեսոսեան և ինն յօդուած-
ներուն հետ միաբանէ, և հիմակուան
խոստովանածէն աւելի շլուսաբանէ և
ճշդէ իր վարդապետութիւնները։
Արևելեան և հռովմէական եկեղեցեաց
խորհուրդ մատակարարելու ատենը
դադրած օծումը վերցուցած ըլլալով՝
անտարակոյս այս արտաքին նշանը ակ-
նարկել կուզէ՝ երբ հաւատոյ ին։ Յօ-
դուածին մէջ կսկդէ թէ խորհրդոց
կարգէն դուրս եղած հինգ արարո-
ղութեանց չատերուն մէջ առաքելոց
ապականեալնմանութիւն մը կգտնէ։
Աստ անդրիական եկեղեցւոյ վերանա-
րոգիչները կպարսաւեն միա ամէն և-
կեղեցիները՝ որ օծումը առաքելական
և առաքելոց ձեռօք իրիսատոսէ ընդու-
նուած սովորութիւն կսեպեն։ Ի-
րօք իրենք ալ կընդունին թէ օծումը
առաքելական սովորութիւն է, ա-
յլ թէ անոր նմանողութիւնը ապա-
կանեալ է կըսեն։ Ի՞նչ բանի մէջ է այս
կարծեցեալ ապականութիւնը. Ի՞նչ
բանի մէջ կտարբերի հիմակուան օծու-
մը առաքելոց ժամանակի օծումէն։
Հասպոյ եբեսոսեան և ինն յօդուածոյ հեղինակ-
ներն ասոր ըսելիք մը չունին։ Ուրեմն
իրենց այդ խօսքը յանդուգն խօսք մըն
է, և բողոքականաց մտաց հետևելով
առանկ մեկ առաքելական սովորութիւ-
նը անխորհրդաբար ընդած են պատճա-
ռելով թէ խանգարուած է, բայց չեն
կրնար ցցընել թէ ի՞նչ բանի մէջ է
այդ խանգարումնը։

Բողոքականները բողոքովին կմեր-
ժեն այս հինգ արարողութիւնները,
որոնց վրայ անդրիական եկեղեցին ան-
կասար ու հակասական վարդապետու-
թիւն ունի։ Միայն երկու խորհուրդ
կընդունին, մկրտութիւն և ընթրիք.
այս վերջինն ալ քահանայութիւն չու-
նենալնուն համար լոկ արտաքին արա-
րողութիւն մըն է. վասնզի սուրբ հա-
ղորդութեան միակ պաշտօնեային քա-
հանան է, ու բողոքականութիւնն ալ
քահանայութիւնը չընդած է։ Մկրտու-
թիւնը ամեն մարդ վտիտ կարենա-
լով ընել՝ երբ չուրը մկրտուղին ան-
ձին դպչի և խորհրդոյն ձեւը դրուցուի,
բողոքականաց մկրտութիւնը ճշմարիտ
խորհուրդ է ու պէտք չէ կրկնել՝ քա-
նի որ օրինաւոր կերպով եղած ըլլալուն
վրայ տարակոյս կայ։

Ապա ուրեմն բողոքականները թէ-
պէտև երկու խորհուրդ ունինք կըսեն,
բայց իրօք մեկ հատ մը ունին։

Շարունակելի